

”Peikko. Elävä oikea peikko.”

Saduista tulee totta Johanna Sinisalon teoksessa ”Ennen päivänlaskua ei voi”

Emmi Mäkinen

Turun normaalikoulu

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	2
2. SADUT AIKUISTEN MAAILMAN PEILINÄ	3
2.1. Laulu <i>Päivänsäteestä ja menninkäisestä</i> romaanin kehyskertomuksena	3
2.2. Satu <i>Pessistä ja Illusiasta</i> aikuisten sadun henkilömotiivien mallina	4
2.2.1. Mikael ja Pessi; aikuisten sadun sankaripari	4
2.2.2. Pessi; aikuisten maailman pessimisti ja Mikael; aikuisten maailman illusionisti	5
2.2.3. Martes; mainosmies nykyajan aikuisten satujen kirjoittajana	7
2.3. Anni Swanin sadut ja <i>Kalvean immen tarina</i> ; aikuisten narsistinen maailma	8
3. TOTUUS ON TARUAKIN IHMEELLISEMPI	12
3.1. Peikko; tuhotun luonnon kostaja	12
3.2. Mikael; langennut enkeli	13
4. LOPUKSI	14
LÄHTEET	15

1. JOHDANTO

Johanna Sinisalon vuonna 2000 ilmestynyt, Finlandia-palkittu fantasiaromaani *Ennen päivänlaskua ei voi* kertoo peikosta, jonka yksinäinen mies löytää ja ottaa luokseen asumaan. Romaani kuvaa ihmisten sekä peikon ja ihmisen välisiä tavallisuudesta poikkeavia suhteita. Sinisalo käsittelee romaanissaan erilaisia ihmiskohtaloita alistetusta vaimosta epätoivoiseen homomieheen. Näistä kohtaloista Sinisalo kertoo nykyaikaisen aikuisten sadun keinoin ja yhdistää siihen tunnettuja satuja kuten Yrjö Kokon sadun *Pessi ja Illusia*. Romaani sijoittuu mainosmaailmaan, joka on nykyaikainen satumaailma aikuisille. Mainokset kertovat ihmisille mahdollisuuksista elää kuin lastensatujen kuninkaat ja kuningattaret.

Romaani koostuu lyhyistä monologinomaisista luvuista, joissa jokaiselle päähenkilölle annetaan näkökulma. Kirjailija on kietonut nämä luvut yhteen sekä lisännyt romaaniin erilaisia katkelmia fiktiivisistä ja todellisista lähteistä. Sinisalo herättää romaanissaan henkiin saduista tutun peikon ja tukee peikon olemassaoloa keksimillään tieteellisillä lähteillä, jotka todistavat peikkojen olemassaolon. Romaanin tapahtumat esitetään satujen tapaan niin, että ne vaikuttavat todellisuudessakin mahdollisilta: *sadun tapahtumat, vaikka ne usein ovat epätavallisia ja erittäin epätodennäköisiä, esitetään aina tavallisina.* (Bettelheim 1975, 47) Sinisalo käyttää romaanissaan myös katkelmia suomalaisista kansansaduista ja runoudesta. Romaanissa on alluusioita suomalaisiin satuteoksiin ja tarkoitukseni on tutkia näitä yhteyksiä.

Tavoitteenani on tutkia, miten kirjailija on yhdistänyt romaaninsa hahmot satujen hahmoihin ja kuinka paljon muita yhtäläisyyksiä näiden satujen ja romaanin *Ennen päivänlaskua ei voi* välillä on. Tutkin satuja *Pessi ja Illusia* (Kokko 1944), *Vuorenpeikko ja paimentyttö* (Swan 1933), *Silkinhieno ja peikot* (Swan 1933) sekä *Kalvean immen tarina* (Kivi 1870). Näiden satujen lisäksi tutkin myös Reino Helismaan lastenlaulun *Päivänsäde ja menninkäinen* ja romaanin yhteyttä. Aion tutkia satujen ja romaanin yhteisiä kielen ja kerronnan keinoja. Erityisesti olen kiinnostunut henkilömotiivien yhtäläisyyksistä. Tarkoitukseni on tutkia myös minkälaisia ajankohtaisia teemoja tästä teoksesta tulee esiin sen sadunomaisen kerronnan ja kielen kautta. Romaania *Ennen päivänlaskua ei voi* tai muuta Sinisalon tuotantoa ei ole juurikaan tutkittu, joten käytössäni ei ole lähdemateriaalia kyseisestä teoksesta.

2. SADUT AIKUISTEN MAAILMAN PEILINÄ

2.1. Laulu *Päivänsäteestä ja menninkäisestä* aikuisten romaanin kehyskertomuksena

Ennen päivänlaskua ei voi on romaani, joka hyödyntää näkökulmatekniikkaa tehokkaasti. Romaani jakautuu lyhyisiin lukuihin, jotka on kerrottu aina tietyn henkilön näkökulmasta. Näiden lukujen lisäksi romaanissa on katkelmia tietoteoksista, saduista ja Internet-sivuista, joista osa on todellisia ja osa kirjailijan itsensä keksimiä. Romaani jakautuu viiteen suurempaan kokonaisuuteen, jotka on nimetty Reino Helismaan sanoittaman, tunnetun lastenlaulun *Päivänsäde ja menninkäinen* mukaan. Myös romaanin nimi *Ennen päivänlaskua ei voi* on kyseisestä laulusta otettu sanonta. Näin ollen laulu toimii eräänlaisena kehyskertomuksena pitkin romaania. Romaanin tapahtumat kulkevat laulun sanojen mukaisesti kronologisessa järjestyksessä. Romaanin nimi ja viiden luvun otsikot ennakoivat teoksen tapahtumia, mutta myös johtavat harhaan, sillä loppuratkaisu ei kuitenkaan ole aivan laulun sanojen mukainen.

Mikaelin ja Pessin tarina on alluusio tähän laulun tarinaan. Laulun miljöössä korostuu valon ja varjon tärkeys. Laulun tapahtumat sijoittuvat iltaan, auringonlaskun aikaan, jolloin valo väistyy pimeyden edestä. Laulussa on vahva yön ja päivän antiteesi, joka tuodaan esille vahvasti personifioitujen valon ja pimeyden kautta: *pimeys vie hengen multa [päivänsäteeltä]*. (Röyhkä 2000, 27) Valon ja pimeyden personifiointi on viety vielä pitemmälle; päivänsäde on metonymisesti käytetty metafora päivästä ja valosta. Samoin menninkäinen on metafora yöstä ja pimeydestä. Valon ja pimeyden antiteesi tuo esille hyvän ja pahan taistelun teemaa, joka on myös romaanissa esillä.

Kehyskertomus luo romaanin sadunomaisen tunnelman. Romaani onkin eräänlainen aikuisten satu, johon on piilotettu totuuksia. Jo romaanin nimi *Ennen päivänlaskua ei voi* vihjaa, että kaikkea ei voi tehdä päivänvalossa muiden nähden. Laulussa tämä kielletty asia on kaikenlainen pahuus, jota menninkäinen symboloi: *menninkäinen ennen päivänlaskua ei voi/ milloinkaan olla päällä maan*. (Röyhkä 2000, 27) Laulun tapaan romaanissa Pessi löytyy vasta pimeän tultua, näin Pessi edustaa romaanissa pahuutta ja kiellettyjä asioita. Myöhemmin, Pessin ja Mikaelin suhteen kehittyessä, Mikaelin täytyy Pessin lisäksi piilottaa myös itsensä ja tunteensa muilta ihmisiltä. Laulussa on romaanin tapaan kielletyn, lajirajat ylittävän rakkauden teema, mutta toisin kuin päivänsäde ja menninkäinen, Mikael ja Pessi eivät jää tämän kiellon vangiksi vaan pysyvät yhdessä:

Auringonsäteet alkavat valua aukiolle kuin lämmin neste. Peikkojen silmäterät ovat niin kapeina että ne ovat melkein olemattomat, ja hiidet kääntyvät ja katoavat onkalon nieluun. - - Pessi on tullut minun [Mikaelin] viereeni, sen häntä tärisee ja vavahtelee ja se katsoo ylös minuun, odottaen. - - Tartun hänen käteensä ja astun sisään. (EPEV, 268)

Personifioitu aurinko, jota verrataan lämpimään nesteeseen, kuvataan miellyttäväksi; näkökulma on tässä Mikaelilla. Heti sen jälkeen kuvataan peikkojen silmiä, jotka eivät kestä valoa, tämä paradoksi korostaa ihmisten ja peikkojen fyysisten ominaisuuksien eroa. Tässä Mikael tekee lopullisen ratkaisunsa ja siirtyy osaksi peikkoyhteisöä; pahan puolelle, saadakseen vapauden tuntoa, mitä haluaa. Pessin kuvaavan pronominin vaihto; *sen – hänen*, merkitsee Mikaelin itsensä hyväksymistä ja tunnustamista kuuluvansa oikeasti peikkoyhteisöön. Laulussa tällaista rajojen ylittämistä ei tapahdu, vaan se tyytyy kohtaloon, joka kieltää kahden erilaisen yksilön rakkauden: *toinen täällä valon lapsi on/ ja toinen yötä rakastaa*. (Röyhkä 2000, 27)

2.2. Satu Pessistä ja Illusiasta aikuisten sadun henkilömotiivien mallina

Sinisalon romaanissa on monia katkelmia Yrjö Kokon tunnetusta sadusta *Pessi ja Illusia*. Katkelmat tukevat romaanin päähenkilömotiiveja; peikkoa ja Mikaelia. Mikael antaa peikolle nimeksi Pessi, Yrjö Kokon sadun peikon, Pessin mukaan. Illusiaksi ei varsinaisesti sanota ketään henkilöä teoksen maailmassa, mutta Mikael on enkelimäisen ulkomuotonsa avulla liitetty sadun keijukaiseen, Illusiaan. Illusia on nainen ja Mikael taas mies, mutta näiden henkilömotiivien yhteys vain korostaa Mikaelin naisellisia piirteitä ja korostaa näin Mikaelin roolia romaanissa stereotyyppisenä homoseksuaalina. Mikael tunnetaan romaanissa yleisesti nimellä Enkeli, joka on helppo yhdistää keijukaiseen. Myös Martesilla, menestyvällä mainostoimiston AD:lla, on kaimansa Kokon sadussa. Sadussa on lumikko nimeltään Martes ja tämä lumikko uhkaa Pessin ja Illusian rauhaa. Vastaavasti romaanin Martes uhkaa Pessin ja Mikaelin rauhaa.

2.2.1. Mikael ja Pessi; aikuisten sadun sankaripari

Kokon sadussa eläimet ja kasvit on personifioitu ja eri lajit kommunikoivat sulassa sovussa keskenään puhumalla: - *mielihyvin, herra piisami, sanoi Närhi*. (Kokko 1944, 148). Sadussa kasvit ja eläimet eivät erityisemmin välitä peikoista, eivätkä peikot muista elävistä. Samaan tapaan Sinisalon romaanissa peikot aiheuttavat lähinnä pelkoa ja inhoa ihmisissä: *täysikasvuinen peikko on parimetrinen peto, jolle pieni lapsi on vain yksi suupala*. (EPEV, 66)

Kun sadussa Illusia on ainoa, joka ei erota Pessiä muusta luomakunnasta, samaan tapaan Mikael toimii romaanissa peikon ystävänä, joka ei pelkää ottaa peikkoa kotiinsa hoidettavaksi. Kaikki eivät kuitenkaan suhtaudu Pessiin yhtä ennakkoluulottomasti. Martes näkee Pessin pelottavana hahmona: *Se seisoo kahdella jalalla. Se on irvistävä paholainen. Se on science fiction –elokuvan hirviö.* (EPEV, 183) Kahdella jalalla seisova Pessi on hyvin inhimillinen ja todellinen. Metaforat *irvistävä paholainen* ja *science fiction –elokuvan hirviö* kuvaavat Pessin sadunomaisuutta. Pessi on tässä liitetty negatiivisiin kauhua herättäviin hahmoihin, jotka aiheuttavat pelontunnetta ihmisissä. Eläinlääkäri Tohtori Spiderman taas näkee Pessin eri tavalla:

Hänen [Mikaelin] peikkonsa on kuin pala yötä jonka joku on riistänyt maisemasta ja tuonut huoneeseen. Se on sirpale tuulista pimeyttä, musta enkeli, luonnonhenki. (EPEV, 196)

Vertaus yöhön ja metaforat *maisemasta riistetty* ja *sirpale tuulista pimeyttä* kuvaavat Pessin paha puolta, mutta tuovat esiin myös sen, että Pessi on vain osa suurempaa pahuutta. Paradoksaalinen metafora *musta enkeli* yhdistää Pessin pahuuden ja hyvyyden ja toisaalta vihjaa Pessin levittävän vain pahuutta. Tohtori Spiderman myös kritisoi Mikaelia, joka on *riistänyt* Pessin luonnosta. Tohtori Spiderman tuntuu uskovan, että Pessi kuuluu luontoon, eikä häntä pitäisi pitää poissa luonnollisesta ympäristöstään. Kuitenkaan hän ei näe Pessiä niin totaalisen pahana kuin Martes.

2.2.2. Pessi; aikuisten maailman pessimisti ja Mikael; aikuisten maailman illusionisti

Romaanin Pessi on sadun Pessin kaltainen ulkomuotonsa puolesta. He molemmat ovat peikkoja, joten he ovat fyysisesti samannäköisiä. Toisaalta romaanissa Pessi on kuitenkin kuvattu uhkaavamman näköiseksi kuin Kokon sadussa. Mikael vertaakin Pessin ulkomuotoa sadun Pessiin:

Suurehko nenä, hmmm, ehkä myöhemmin kun kasvot venyvät kuonomaisemmiksi; suukaan ei oikeastaan ole erityisen suuri, ja kun se ”vetäytyy iloiseen hymyyn” paljastuvat toki helmenvalkeat hammasrivit, mutta kaikessa kauneudessaan ne ovat sahalaitaiset ja terävät, kulmahampaat kuin turkkilaiset tikarit. (EPEV, 42)

Tässä tulee vahvasti esille Pessin hahmon antiteettisuus. Pessi on toisaalta kaunis ja toisaalta vaarallinen. Allitteraation sisältävä vertaus *kuin turkkilaiset tikarit* korostaa Pessin vaarallisuutta ja arvaamattomuutta. Pessi on avuton, eikä pystyisi elämään poissa metsästä ilman Mikaelin hoivaa, mutta kuitenkin Pessi myös puolustaa Mikaelia. Myös läpi romaanin toistuva, olennaisesti Pessiin liittyvä hajumotiivi tulee Pessin kuvauksesta ilmi. Hajumotiivi liittää Pessin osaksi eläinmaailmaa ja korostaa hänen olevan osa luontoa.

Pessi on mustasukkainen Mikaelista, aivan kuten Kokon sadussa Pessi on mustasukkainen Illusiasta, josta kaikki kasvit ja eläimet tuntuvat pitävän. Pessimisti kokee maailman ja elämän synkkänä (Tiainen 1987, 1386). Pessimistin tapaan Pessi uskoo jokaisen ihmisen, jonka Mikael tapaa, olevan uhka itselleen. Pessi haluaa olla Mikaelille tärkein ja tuntee mustasukkaisuutta Mikaelin tapaamia miehiä kohtaan. Sinisalun romaanissa hajumotiivi tukee Pessin kateutta: *Sieraimet. Sieraimet värähtelevät, korvat ovat painuneet päätä vasten. Haju. Ecken haju minussa. Vieraan uroksen haju.* (EPEV, 175) Haju-sana toistuu lyhyessä ajassa kolme kertaa, toisto onkin romaanissa usein käytetty kielen tehokeino. Yksittäisten sanojen toistolla kirjailija saa tekstistä puheenomaista ja aidontuntuista.

Myös Mikael muistuttaa Yrjö Kokon sadun Illusiaa paljolti ulkomuodoltaan. Mikaelia kutsutaan Enkeliksi ja hänet kuvataan enkelin näköiseksi: *mies jolla on enkelinkauniit kasvot ja tukka kuin valo vehnäpellossa.* (EPEV, 29) Mikaelin vaalea, kihara tukka on kuin Illusian tukka Kokon sadussa *Pessi ja Illusia: Tytön tukka oli valkoinen ja kihara kuin poutapäivän pilvenhattara.* (Kokko 1944, 18) Ulkomuodon lisäksi Mikael ja Illusia muistuttavat toisiaan myös ajatuksiltaan. Illusia ja Mikael ovat illusionisteja; he uskovat hyvää kaikista. Mikael luottaa sokeasti ihmisiin, joiden kanssa hän on tekemisissä ja etenkin hän uskoo Pessistä hyvää. Mikael tiedostaa tuoneensa kotiinsa pedon, mutta pitkään aikaan hän ei varsinaisesti tajua Pessin olevan peto. Pessi on pitkään sairas ja Pessin ollessa sairas Mikaelin täytyy pitää siitä hyvää huolta. Tänä aikana Pessi oppii luottamaan Mikaeliin ja Mikael Pessiin. Mikael uskoo pahasta hyvää ja tuudittautuu omaan uskomukseensa. Mikael tuntuu elävän eräänlaisessa mielikuvitusmaailmassa, illuusiossa, jonka hän on rakentanut itsensä ja läheistensä ympärille. Ennen pitkää paha saa kuitenkin vallan ja Mikaelinkin on pakko huomata se. Aluksi kaikki tuntuu toimivan kuten Mikael haluaakin, mutta lopuksi illuusio särkyä ja Mikael herää tajuamaan asioiden todellisen kulun: *Olen lukinnut sen tänne, olen koettanut vangita palasen metsää, ja nyt metsä on vanginnut minut.* (EPEV, 163) Kirjailija käyttää romaanissa metaforista kieltä ja tässä personifioitu metsä, joka on metonymia peikosta, on vangittu ja vangitsija; ihminen menettää vallan luonnosta. Paradoksaalisesti ihminen kuvittelee tekevänsä hyvää tarjoamalla eksyneelle eläimelle suojan, joka ei vastaa sen luonnollista miljöötä, mutta lopulta ihminen tekee näin vain vahinkoa itselleen ja eläimelle. Tämä on yksi romaanin käännekohta, jossa Mikael tajuaa, ettei enää pääse eroon Pessistä.

2.2.3. Martes; mainosmies nykyajan aikuisten satujen kirjoittajana

Martesin henkilöhahmo on Pessin ja Mikaelin tavoin alluusio Yrjö Kokon satuun *Pessi ja Illusia*. Lumikko on eläin, joka saalistaa pieniä eläimiä ruoakseen (Nummi 1994, 360). Kokon sadussa *Pessi ja Illusia* Martes edustaa vikkellä ja viekasta eläintä, joka tappaa pienempiään oman hyvinvointinsa vuoksi: *ennen kuin rastaanpoika aavisti mitään, pureutui Martes sen kurkkuun.* (Kokko 1944, 169) Sinisalon romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi* Martesista on tehty nykyajan lumikko. Hän edustaa kapitalistista yhteiskuntaa, jossa vain ne, joilla on rahaa ja röyhkeyttä, pärjäävät. Martes on menestystä janoava mainosmies, joka ei välitä, ketä loukkaa tai kuka joutuu kärsimään hänen tekojensa takia. Martes nauttii siitä, että tuntee olevansa tilanteen herra ja pystyy säätelemään muiden tekoja.

Yrjö Kokon sadussa jokin voima vetää lumikkoa kohti Pessin ja Illusian pesää ja myös Sinisalon romaanissa jokin vetää Martesia Mikaelin puoleen ja samalla Pessin puoleen. Tuo jokin on romaanissa haju, tuoksu, jota Pessi erittää ja joka tarttuu myös Mikaeliin:

Ilmassa leijuu Mikaelin after shaven haju tukahduttavana pilvenä, koko huoneisto tuntuu huokuvan tuoksua, joka näin vahvana on himon tuoksu joka nytkäyttää nöyryyttävästi minua [Martesia] kohti puolittaista erektiota. (EPEV, 179)

Martesin tapauksessa itsensä heikoksi huomaaminen on erittäin kiusallista ja häpeällistä. Kokon sadun lumikon tapaan Sinisalon Martes ei voi tunnustaa olevansa heikko.

Martes huijaa ja manipuloi saadakseen haluamansa. Martesin mainostoimisto saa tehtäväkseen suunnitella mainoskampanjan Stalker-merkkisille farkuille ja Mikael palkataan kampanjan kuvaajaksi. Martes pitää lopputuloksesta:

- - tällä eläinten punk-jumalalla on jalassaan Stalkerit, jotka istuvat kuin valettu. Kuvan yläpuolella on äärimmäisen eleettömällä, melkein kuiskaavalla tekstityypillä otsikko: STALKER. PEDON MERKKI. (EPEV, 158)

Metaforalla *eläinten punk-jumala* tarkoitetaan Pessiä, joka mainoskuvassa taistelee saadakseen farkut pois jalastaan. Metafora kuvaa Pessin erilaisuutta ja kapinaa ihmisten maailmaa vastaan. Martes kuvailee mainosta hyvin yksityiskohtaisesti ja erittelee sitä kuin analysoiden. Mainonta on aikuisten jokapäiväistä satua ja farkkumainoksen otsikko *STALKER. PEDON MERKKI* muistuttaa tosielämän automainosta *FIAT, PETOJEN SUKUA*. Kyseinen automerkki rinnastetaan Pessiin myös

myöhemmin romaanissa, kun Pessi tapaa Martesin ja huitaisee käpälällään tämän poskeen. Martes tarkastelee hyökkäyksen jälkiä myöhemmin:

Poskessani on neljä yhdensuuntaista punoittavaa juovaa. Ohimolta on jouduttu ajamaan läikkä hiuksia, ja omalla groteskilla tavallaan tuo punkkarimainen lahdeke on helvetin cool. (EPEV, 203)

Neljä juovaa Martesin poskessa viittaavat Fiatin logoon ja näin yhdistetään satumaailma ja todellisuus. Mainokset ovat nykyaikuisen satuja. Martes yhdistetään Pessiin adjektiivilla *punkkarimainen*, kun aiemmin Pessiä kuvattiin eläinten punk-jumalaksi. Sitaatista tulee ilmi myös Martesille hyvin tärkeä ulkonäkö. Vaikka hän on juuri joutunut Pessin hyökkäyksen kohteeksi, hän kuvaa ulkonäköään muodikkaaksi; *helvetin cool*. Martesille ominaista on vieraskielisten sanojen sekoittaminen puheeseensa: *sloganiksi c'mon baby light my fire, sä tiedät. Ei mitään limittiä.* (EPEV, 71) Tällä Martes korostaa sivistyneisyyttään ja sillä tuodaan romaanissa esiin Martesin omahyväisyyttä ja narsistista luonnetta. Narkissos-myytin tapaan Martes rakastuu omaan itseensä. Niin kauan kuin muut ihmiset kunnioittavat Martesia ja Martes itse on tyytyväinen, ei kenenkään muun tunteilla ole mitään väliä.

Martes edustaa romaanissa ihmistä, jolle ura ja menestys ovat tärkeintä elämässä. Menestymispakko luo kiireitä elämään ja siinä kiireessä ihminen kadottaa identiteettinsä. Matkalla menestykseen on tärkeää miellyttää muita ihmisiä ja poikkeaminen valtavirrasta harvemmin miellyttää muita ihmisiä. Martes taistelee etenkin seksuaalisen identiteettinsä kanssa. Hänellä on ollut suhde Mikaelin kanssa, mutta hän ei halua myöntää, että suhde oli molemminpuolinen:

Jään katsomaan hänen [Mikaelin] jälkeensä enkä tiedä miksi jossakin syvällä minussa kytee pieni samea pettymys, kytee ja suitsee harmaata ohutta savua. (EPEV, 170)

Marteksen epätietoisuus siitä, miksi hän on pettynyt, tuo esiin sitä, että hän ei itsekään tiedä, kuka oikeastaan on ja mitä hän haluaa. Pettymys on vahvasti personifioitu ja tässä liitettynä tulimotiiviin ennakoit tuhoa, joka tapahtuu Martesin ja Pessin kohdatessa.

2.3. Anni Swanin sadut ja *Kalvean immen tarina*; aikuisten narsistinen maailma

Sinisalun romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi* on kaksi katkelmaa kahdesta Anni Swanin sadusta.

Toinen näistä saduista on *Silkinhieno ja peikot*, joka kertoo työstä, jonka peikot sieppaavat ja joka ei enää pääse pois peikkojen luota: »*Peikon luolasta ei ikinä pääse pois, ken on juonut peikkojen maljasta mettä.*» (Swan 1933, 158) Tämä satu ennakoi tapahtumia Mikaelin ja Pessin välillä. Sadussa tyttö hyväksytään osaksi peikkoyhteisöä ja eräs puoliksi peikko ja puoliksi ihminen ottaa tytön vaimokseen. Samoin Sinisalón romaanissa Mikael lopulta hyväksytään Pessin kumppanina osaksi peikkoyhteisöä, joka jo suuresti muistuttaa taidoiltaan ihmisiä. Romaanin loppu on avoin, mutta vihjaa Mikaelin jäävän metsään pysyvästi sadun tytön tavoin. Romaani tarjoaa tälle ratkaisulle tieteellisen ratkaisun: feromonit, hajut, joita eläimet erittävät ja joilla ne viestivät erilaisia tunnetiloja:

Mikä heidät sinne lopulta vei? Ei suinkaan korpikuusikossa vilahtava kaunismuotoinen käsivarsi, ei hiusten heilahdus kivipaaden takaa, vaan ilmassa leijuva kiihkeä eroottinen lataus, feromonipolku. (EPEV, 256)

Tässä hajumotiivi toimii erikoisena vallan merkinä. Tieteellinen metafora *feromonipolku* paljastaa, että romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi* ihmissuhteissa valtaa pitää se, joka saa muut rakastumaan itseensä. Hajun avulla valta on ennen kaikkea Pessillä ja seuraavaksi Mikaelilla, johon Pessin tuoksu on tarttunut. Hajumotiivin kautta romaani muistuttaa ihmisten eläimellisyydestä, siitä että ihminen on viettiensä orja ja vain harvoin pystyy vastustamaan luonnollista haluaan.

Toinen Swanin satu, jota Sinisalón romaanissa siteerataan on *Vuorenpeikko ja paimentyttö*. Mikaelin alakerrassa asuvan Koistisen vaimon Palomitan tarina on alluusio tähän satuun. Kuten paimentyttö Anni Swanin sadussa on pakotettu asumaan vuorenpeikon luolassa, on Palomitakin pakotettu asumaan Pentti Koistisen luona. Swanin sadussa vuorenpeikko välittää vain kullasta ja kaikenlaisesta kauniista sekä eksoottisesta. Vuorenpeikko haluaa paimentytönkin luokseen vain tämän kauneuden takia. Sinisalón romaanissa Koistinen on tilannut Palomitan vaimokseen Filippiineiltä. Kuten vuorenpeikko, ei Penttikään välitä Palomitan tunteista vaan hänelle on tärkeää vain se, että Palomita tyydyttää hänen tarpeensa ja näyttää kauniilta. Pentti on Martesin tapaan hyvin narsistinen. Hän on luonut itselleen valheellisen todellisuuden, jossa hän uskoo tekevänsä hyvää Palomitalle, mutta tosiasiallisesti hän toimii täysin itsekkäästi. Pentin henkilömotiivi rakentaa romaanissa monista saduista tuttua teemaa; *itseks rakkaus on pahasta ja joutuu aina tappiolle.* (Bettelheim 1975, 183)

Palomita haluaa paimentytön tapaan pois vankilastaan ja Mikael toimii Palomitan auttajana, kuten sisiliskot sadussa auttavat paimentyttöä. Sadussa sisiliskot tekevät vuorenpeikon luolaan niin ison

raon, että paimentyttö mahtuu siitä ulos. Romaanissa taas Mikael auttaa Palomitaa lähinnä henkisesti, mutta teoksessa tämä tuodaan esiin Swanin satuun viittaavan, hyvin konkreettisen metaforan kautta: *hän on ovi joka aukesi umpinaiseen seinään.* (EPEV, 219) Ovi on metafora Mikaelista, joka kertoo mitä Mikael Palomitalle merkitsee; Mikael näyttää Palomitalle, että asunnon ulkopuolella on jotakin tavoittelemisen arvoista. Mikaeliin tutustuminen antaa Palomitalle halua ja rohkeutta pyrkiä pois Pentin luota ja lopulta hän myös onnistuu pääsemään pois. Mikaelin henkilömotiivi pelastajana tarkentuu, kun hän toimii enkelinä Palomitan hyväksi.

Swanin satu *Vuorenpeikko ja paimentyttö* ei kerro kuinka vuorenpeikolle lopulta käy:

Vuorenpeikkoa ei kukaan sen koommin nähnyt eikä kuullut. --- Mutta paimentyttö riensi takaisin kotia, viheriään metsään, karjalaitumelle ja sinisen meren rannalle. (Swan 1933, 16) Romaanissa ei Pentistä sanota sanaakaan hänen lyötyään Mikaelia, eikä siis kukaan tunnu tietävän tai välittävän hänen kohtalostaan. Palomitakin jää huomiotta romaanin lopussa, tosin lukijalle luodaan sellainen kuva, että hän pääsee vapauteen, pois Pentin luota.

Palomitan tarina on myös alluusio *Kalvean immen tarinaan*, jonka Aapo kertoo veljillensä Aleksis Kiven romaanissa *Seitsemän veljestä*. Tarinassa peikko houkuttelee kalvean immen luolaansa ja pitää tätä vankina. Impi rukoilee öisin pelastusta ja päivisin siivoaa peikon luola ja kalliita esineitä. Samaan tapaan Palomita täyttää Pentin tahdon, mutta haaveilee kuitenkin paremmasta. Myös tämä tukee kuvaa Pentin narsistisesta luonteesta; Palomita on hänelle vain hyödyke. Palomita katselee ovisilmästä rappukäytävän toiseen maailmaan, kuten impi katselee vuorelta maailmaa, johon hän ei enää kuulu. Palomitan elämässä on kaksi todellisuutta ja ovi on niiden välissä. Toisesta todellisuudesta Palomita voi vain unelmoida, toisessa todellisuudessa hän elää. Palomita on peloissaan, sillä Pentti on kertonut hänelle oman totuutensa Suomen laista: *Pentti on kertonut että Suomessa miehiään pettävät vaimot pannaan vankilaan.* (EPEV, 250) Pentti henkilömotiivina kuvaa suomalaista miestä, joka on yleisen käsityksen mukaan ylpeä, eikä juuri tunteistaan puhu. Palomita alistuu kohtaloonsa aivan kuten impi Aleksis Kiven tarinassa: *eikä kuulu hänen huuliltansa valitusta milloinkaan* (Kivi 1870, 115)

Aleksis Kiven tarinan impi ei rohkene nostaa katsettaan rukouksellaan öisin pelastusta, mutta rohjetessaan nostaa katseen taivasta kohti, pelastus saapuu hänen kihlattunsa muodossa. Palomitallakaan ei ole rohkeutta yrittää päästä pois Pentin luota, mutta kun hän sitä uskaltaa yrittää, pelastus myös saapuu hänen luokseen poliisien muodossa:

*Mutta he eivät tulekaan meidän ovellemme, ja samalla tajuan että toivoin heidän tulevan. --
Vaikka kättäni särkee hirvittävästi alan jyskyttää ovea ja huutaa niin että he varmasti kuulevat.*
(EPEV, 251)

Ovi on Sinisalon romaanissa tärkeä symboli. Se kuvastaa suljettuna vankeutta ja avattuna vapautta. Ovi myös sulkee sisällensä salaisuuksia, kuten Mikaelin ovi kätkee Pessin ja Koistisen ovi Palomitan. Ovea pidetään rajatilana kahden erilaisen elämistävän välillä: *Kun sen läpi kuljetaan sisään tai ulos, kohdataan toiset elämisen ehdot, toinen tapa tuntea ja tulkita elämää* (Biedermann 1989, 281). Sinisalon romaanissa ovien sisäpuolella on mitä erilaisimpia tapoja elää, ovesta kuljettuaan voi nähdä salaisuuden: *Eteiseen lankeavassa valokiilassa. Painajaisuni.* (EPEV, 180) *Painajaisuni* on metafora Pessistä. Pessi on tässä asetettu antiteettisesti valoon, tämä tukee kahta tapaa nähdä Pessi; hyvänä ja pahana. Hyvän ja pahan vastakkainasettelu on esillä myös Kiven *Kalvean immen tarinassa*.

Ovimotiiviin liittyy vangitsemisen tilannemotiivi, joka toistuu teoksessa ja se on esillä myös saduissa. Tämä tilannemotiivi yhdistää Pessiä ja Palomitaa; he molemmat ovat lukittuina ympäristöön, joka ei ole heille tuttu. Romaanissa lukittuina ovat myös tunteet, joita Mikael pakenee: *taas suljen oven, taas lähden pakoon. Pakoon itseäni, pakoon Pessiä.* (EPEV, 208) Mikael pakenee kiellettyjä tunteitaan Pessiä kohtaan. Yhteiskunnan saneleman lain mukaan eläimeen sekaantuminen on rangaistava teko ja tämän takia Mikaelin on kahlittava tunteensa; olemme valmiita kahlitsemaan luontoa, mutta myös ihmisten tunteita. Kuitenkin ihmisen on mahdollista vapautua vankilastaan, kaikille on annettu avaimet vapauteen, mutta niitä ei uskalleta käyttää. Ihmisen pelot, jotka estävät heitä vapautumasta kahleistaan johtuvat usein tietämättömyydestä, sen lisäksi toisen ihmisen menettämisen pelko on suuri: *Ihmisen elämässä ei ole suurempaa uhkaa kuin pelko hyläytyksi tulemisesta, pelko täysin yksin jäämisestä.* (Bettelheim 1975, 180) Yksinjäämisen jälkeen ihmisen on selvittävä elämästä itsenäisesti ja varsinkin vieraassa ympäristössä se on hyvin pelottava tilanne. Kerronta yhdistää tehokkaasti samassa kerrostalossa alekkain asuvien Palomitan ja Pessin kohtalot. Teoksen loppuvaiheilla Pessistä ja Palomitasta kertovat peräkkäiset luvut loppuvat täsmälleen samaan virkkeeseen: *Avain kääntyy lukossa.* (EPEV, 237 ja 238) Avain symboloi tässä vapautta ja vapautumista. Tämä virke aloittaa molempien elämässä tapahtumaketjun, joka johtaa molempien vapautumiseen vankilastaan. Vapautuminen osoittaa, että luontoa ei voi kahlita osaksi vierasta ympäristöä, vaan se löytää aina tiensä vapauteen.

3. TOTUUS ON TARUAKIN IHMEELLISEMPI

3.1. Peikko; tuhotun luonnon kostaja

Johanna Sinisalo on itse kirjoittamassaan artikkelissa todennut: *Scifi-kirjailijalle ympäristötuho on vain seikkailun lähtökohta.* (Suomen Kuvalehti 1/1991, 86) Ympäristötuhosta kertoo myös romaani *Ennen päivänlaskua ei voi.* Se ottaa kantaa nyky-yhteiskunnan ongelmiin. Romaanissa Pessi on nostettu erityiseen symboliseen asemaan. Pessi on personifioitu luonto, jonka hoitaminen on teollistumisen yhteydessä unohdettu:

Ne ovat tulossa, koska niiden on pakko. Tehometsätalous ja saasteet ja riistan väheneminen ovat ajaneet ne nurkkaan. Ilmaston lämpeneminen. -- Ne puskevat oman reviirinsä meidän alueellemme, pikkuhiljaa, niin että me emme edes huomaa ennen kuin ne jo ovat keskellämme. (EPEV, 258)

Tässä kirjailija kritisoi nykyihmisen ajattelemattomuutta. Ihmisten hyvinvoinnin takia unohdetaan ajatella, mitä tapahtuu luonnolle, jos sitä koettaa hallita. Romaanissa peikot ovat oppineet käyttämään ihmisten aseita, eikä kukaan osaa epäillä epämääräisten ampumatapausten aiheuttajiksi peikkoja. Kirjailija tuntuu vihjaavan, että samoin voisi tapahtua, jos ihminen unohtaa luonnon olevan välttämätön kaikelle elolliselle. Luonto tuhoaa ihmisen, jos ihminen tuhoaa luonnon. Yrjö Kokon Pessi surmaa sadussa vaarallisen vihollisen, kun taas Sinisalon Pessi surmaa romaanissa viattoman antikvariaatin omistajan ja vain vahingoittaa hyvin menestyvää mainosmiestä. Tällä kirjailija kuvaa sitä, että ne joilla on rahaa ja jotka saattavat olla mukana luonnon tuhoutumisprosessissa selviävät kuitenkin luonnon vastaiskustakin vähemmällä kuin ne, jotka halusivat säilyttää jotain vanhaa ja perinteistä.

Ihmisen luonnosta vieraantumisen teemaa tuodaan romaanissa esille hajumotiivin kautta. Tämä tulee esiin etenkin Martesin kuvaillessa Mikaelin tuoksua: *Mikael tuoksuu hieman niin kuin Kleinin One, havuilta ja sitruunalta ja mausteelta, ja jokin minussa liikahtaa.* (EPEV, 70) Martes vertaa Mikaelin tuoksua ensin teollisesti valmistettuun merkkihajuveteen ja vasta sitten erittelee tarkemmin tuoksun osat, jotka ovat kaikki luonnosta. Martes kuvailee Mikaelin useasti tuoksuvan Calvin Kleinin Onelta, vaikka tosiasiaassa tuoksu on Pessin luonnollinen tuoksu, joka on tarttunut Mikaeliin. Tällä kirjailija osoittaa ihmisen luonnosta vieraantumisen ja näin kritisoi kulutusyhteiskuntaa, jossa ihmiset ovat unohtaneet luonnon vaikutuksen jokapäiväisiin asioihin. Hajuaisti on ihmisen luonnollisimpia aisteja; pieni vauva tutustuu maailmaan ensimmäisenä hajuaistinsa avulla, hän aistii ruoan ja lähimmät ihmiset hajun perusteella. Vanhemmiten

hajuaistista tulee itsestäänselvyys ja sen merkitys pienenee. Romaanissa tätä aistia käytetään nimenomaan luonnon vallan symbolina.

3.2. Mikael, langennut enkeli

Mikael on kristillisen uskon mukaan yksi Jumalan arkkienkeleistä ja taistelee Ilmestyskirjassa Saatanaa vastaan (Biedermann 1989, 48). Sinisalon romaanissa Mikael taistelee yksin yhteiskunnan kaupallistumista ja luonnosta etääntymistä vastaan. Martes edustaa romaanin pahaan kulutusyhteiskunnan symbolina ja Mikael taistelee luonnon puolesta tätä vastaan: *Sehän on Mikael, suloinen, ymmärtäväinen, lempeitä henkäyksiä ja Calvin Kleinin tuoksua erittävä Michelangelo, joka nyt heiluttaa tulista miekkaa.* (EPEV, 226) Tässä Martes kuvailee Mikaelia ironisesti. Mikaeliin liitetään hyvät enkelimäiset piirteet, mutta hän kuitenkin *heiluttaa tulista miekkaa*. Miekka yhdistää Mikaelin Raamattuun ja enkeleihin, jotka Vanhassa testamentissa vartioivat paratiisia: *[Jumala] asetti Eedenin puutarhan itäpuolelle kerubit ja salamoivan, leimuavan miekan vartioimaan elämän puulle vievää tietä.* (Raamattu, 1. Moos. 3:24) Mikael rinnastuu kerubeihin, mutta hän suojelee Pessiä, joka romaanissa symboloi tuhoutuvaa luontoa ja viattomuutta. Kristinuskon mukaan viattomuus katosi ihmisistä nimenomaan syntiinlankeamisen seurauksena, jonka jälkeen paratiisia piti alkaa vartioida. Mikaelin taistelu Pessin puolesta tuo esiin hyvän ja pahan taistelun teemaa, jota romaanissa tarkennetaan taisteluksi kuluttamisen ja luonnonsuojelun välillä.

Pessin ja Mikaelin kävellessä metsässä, jonne he ovat lähteneet pakoon ihmisiä, Mikael huomaa metsässä lajien välistä valtataistelua: *Se on täynnä taistelua, laji käy toista vastaan, pensas tukahduttaa puuta ja varpu sammalikkoo, sillä kaikkea on rajallisesti: valoa, ilmaa, ravinteita.* (EPEV, 265) Kirjailija kritisoi nyky-yhteiskunnan menestymispakkoa, kaikki eivät kuitenkaan voi voittaa. Valtataistelua käydään silti myös luonnossa. Ihmisen vallanhalu ja tietynlainen menestymispakko voitaisiinkin nähdä ihmisille täysin luonnollisena asiana. Kirjailija antaakin lukijan ymmärtää, että luontoa, myös ihmisluontoa, vastaan taistelu on vaikeaa. Vahva sortaa aina heikompa.

4. LOPUKSI

Romaani *Ennen päivänlaskua ei voi* on kuvaus peikosta ja ihmisestä. Peikon ja ihmisen välisestä ystävydestä kerrotaan romaanissa perinteisten lastensatujen keinoin. Satujen ja romaanin yhtäläisyydet rakentavat teemoja, jotka ovat hyvin perinteisiä, kuten hyvän ja pahan taistelun ja kielletyn rakkauden teema. Kuitenkin romaani keskittyy myös ajankohtaisempiin teemoihin, joista tärkeimmiksi nousee luonnonsuojelun ja kuluttamisen välisen taistelun sekä luonnosta vieraantumisen teemat.

Romaani kritisoi aikuisten narsistista luonnetta. Ihmiset eivät välitä luonnosta tai muista ihmisistä. Nyky-yhteiskunnan kulutushysteria on hyvä esimerkki siitä, miten ihminen elää hetkessä ja unohtaa ajatella tekojensa seurauksia. Mainosmaailma kiihottaa ihmisten kulutushysteriaa lupaamalla, että ostamalla tietyn tuotteen elämänlaatu paranee. Ihminen elää illuusiassa, jossa hän uskoo tekevänsä hyvää, vaikka tosiasiaa tekeekin pahaa. Globalisaatio ja kaupungistuminen johtaa siihen, että menestyäkseen ihmisten on pakko muuttaa pois maalta kaupunkiin, missä mahdollisuus menestyä taloudellisesti on huomattavasti suurempi kuin maalla. Yhteiskunta luo paineita menestykseen ja ihmiset kiskotaan juuriltaan sinne, missä on mahdollisuus menestyä. Kaiken tämän keskellä ei ole aikaa huomata, miten luonto tuhoutuu ihmisten toimien seurauksena. Kirjailija aivan kuin väittää teoksellaan, että muutosta ei voi tulla metaforisesti ennen päivänlaskua, sillä ihmiset eivät ehdi huomata tuhon alkamista ja vasta yön tultua eli päivänlaskun jälkeen, kun tuho on jo täysin esillä, ihmiset tajuavat tekojensa seuraukset.

Vasta neljä vuotta sitten ilmestynyt romaani herättää lukijan pohtimaan tälläkin hetkellä ajankohtaisia luonnon saastumiseen ja tuhoutumiseen liittyviä ongelmia. Romaani ei tarjoa valmiita vastauksia, vaan esittelee ongelmia eri näkökulmista, niinkuin romaanin kerrontakin etenee luvulta, eri ihmisten näkökulmasta. Vaikuttaa ensin siltä, että kirjailija yrittää selkeästi sanoa, että nyky-yhteiskunnassa yleinen, eräänlainen menestymispakko ja kulutushysteria on ihmiskunnalle haitallinen ja luonnoton asia, mutta asettaa samalla luonnossa vallitsevan lajien välisen valtataistelun ironiseen valoon. Näin ihmisen järjettömältä vaikuttavat teot ovatkin lopulta osa luonnon julmaa valtataistelua.

LYHENTEET

EPEV= Ennen päivänlaskua ei voi

Sinisalo, Johanna. Ennen päivänlaskua ei voi. Tammi. Hämeenlinna 2000

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

- Anonym. Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Caledonian International Book Manufacturing. Glasgow 1996
- Bettelheim 1975 Bettelheim, Bruno. Satujen lumous. Suom. Mirja Rutanen WSOY. Juva 1992
- Biedermann 1989 Biedermann, Hans. Suuri Symbolikirja. Suom. ja toim. Pentti Lempiäinen. WSOY. Juva 1993
- Tiainen 1987 Gummeruksen uusi tietosanakirja. M-R. Osa 3. Toim. Jorma O. Tiainen. Gummerus. Jyväskylä 1987
- Kivi 1870 Kivi, Aleksis. Seitsemän veljestä. Otava. Keuruu 2000
- Kokko 1944 Kokko, Yrjö. Pessi ja Illusia. WSOY. Porvoo 1983
- Nummi 1994 Nummi, Petri. Kotimaan luonto-opas. Nisäkkäät. WSOY. Porvoo 1994
- Röyhkä 2000 Get on. 101 rocklyriikan parasta. Toim. Kauko Röyhkä. Tammi. Jyväskylä 2000.
- Swan 1933 Anni Swanin sadut. WSOY. Juva 1980

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Suomen Kuvalehti 1/1991 Sinisalo, Johanna. Tuhon estetiikkaa. Scifi-kirjailijalle ympäristötuho on vain seikkailun lähtökohta. Suomen Kuvalehti 1/1991